

התוא איננו עוף

מאת

אלקנה ביליק

באחד מפרקי הנחמה שבספר ישעיהו נאמר:

“בְּיָמָיו יִלְכְּדוּ וְיִשְׁכְּבוּ בְּרֵאשִׁי קַל-חֻצוֹת קְתוּא מִקְמַר הַמְּלָאִים חֶמֶת הַזְּעִרֹת אֶל הַיָּם” (נ”א, כ).

מי הוא, או מה הוא “תוא” זה? ומה פירוש התואר “מכמר”?

תוא זה אין לו רצ במקרא, הוא *ἀπαξ λεγόμενον* וקשה לעמוד על טיבו. הובעו דעות שונות וגם מוזרות ביותר. השבעים הרגמו *ὡς σέυλιον ἡμίφριον* כלומר כסלק צלוי או מבושל למחצה. ובדומה לשבעים או בהשפעת השבעים תירגם הפשיטתא לסורית “איך סלקא דכמיר” (אולי החלפה ר’ ב”ד) שפירושו: כסלק מצומק או נובל. מסתבר כי השבעים ראו קשר בין תוא ובין תיאה — שם של צמח (יש אומרים כי זהו *ranunculus* — גורית) המובא במשנה טבול יום פרק א’, משנה ה’ ובמלת “מכמר” דימו למצא שורש כ”מ”ר. במגלת איכה כתוב “כתנור נמכרו” = נצטמקו מחוס. בדומה לזה כתוב גם במשפט שלמה בסכסוך שתי הנשים (מלכים א’ פרק ג’) “כי נכמרו רחמיה” = התחממו. ואשר לפשיטתא — נראה כי לעיני המתרגם היתה גרסת “מכמד”, ואולי אף הוא גרס “מכמר” משורש כ”מ”ר שהוראתו שרף. חרב וזה האחרון קרוב בהוראתו ל”חרך” — צ”מ”ק (נצטמק), או כ”ו”ץ (נתכוץ). תרגום יונתן הלך בדרך אחרת ותירגם “כתוא מכמר” קמ”ק”ק קצ”ן. שפירושו: כמושלכי מצודות (מצדן — מלשון מצודה, מכמורית, רשת), ואולי מצדן מלשון “צדו” — חורבן, שממה ונזכור גם את הדמיון שבין תאו ותאו.

לא כן דעת פרשנינו והתרגומים המאוחרים יותר: רוב הפרשנים סברו, כי תוא ותאו שבשבע החיות הטהורות חד הם ורק החליפו האותיות א’ ו’ את מקומן. כמו כבש—כשב, שמלה—שלמה, חדל—חלד, וברד—ובדר בדת היער (ישעיהו ל”ב, יט). וכן כתב אבן ג’נאח: “וכבר הרפו האל”ף: ותאו וזמר”. וכן רד”ק: כתוא מכמר והוא הפוך האותיות, כמו: כבש—כשב ופירושו כתאו במכמר. כן גם רש”י. ומהפרשנים האחרונים נזכיר גם את משה יצחק אשכנזי, מתלמידיו של שד”ל, בפירושו “הואיל משה”, ואת שמעון ברמן בעל הפירוש “אור בהיר” וכל האחרונים שבאחרונים: סגל, קאסוטו, ש. ל. גורדון ועוד. אמנם אחדים מאלה נשתבשו וכתבו כי התוא = התאו הוא מין גאזעלה, כלומר צבי, ואין הדבר כך.

1 ברד—בדר—תחרב, תפשט (ירושלים תפשט על ידי כריתת היער שמסביב לה). ובשפלה תשפל היער — היער תגיע עד השפלה. כך פירש בשעתו ד”ר נח חכם.

גם המתרגמים ללשונות לועזיות שאינם מבני ברית סברו כי התוא הוא התוא. הוולגטה תרגם oryx — סוג אנטילופות גדולות הנמצאות באפריקה ובחצי האי ערב. לותר תרגם תאו = Auerochs ואילו התרגום הרוסי תרגם תאו = Орикס כוולגטה והתוא תורגם Серна — עזבר הדומה מאד ליעל.

מחברי המילונים לא הבחינו בין תוא ותאו. אחדים מהמלונאים מבין הגויים סברו, כי תוא הוא נסמך של השם תאו, וקדם להם בדעה זו ש. י. פיין בעל האוצר. אשכנזי, סגל, של"ג ואחרים סברו כי התאו הוא מין צבי ואין הדבר כן. הלא ברשימת שבע החיות הטהורות נמצאים במפורש גם צבי וגם תאו — כל אחד בפני עצמו.

רב סעדיה גאון תירגם את התוא והתאו כאחד תיתל ואבן ג'נאה כתב: "והתיתל בלשון ערבי יאמר למין משורי הבר ולזקן מן היעלים. ר' אברהם אבן עזרא בפירושו על ישעיהו נ"א כתב: "תוא כמו עוף". אין ספק, שאבן עזרא נתכוון למשקל השווה שבשני שמות אלה, אולם קיצור לשונו הטעה את לויסון² והלה גילה בהערת הבלשן המהולל פנים שלא כהלכה וייחס לו דעה מזוהה שהתוא הוא עוף! רבי שמואל הנגיד מזכיר את התאו פעמים אחדות ויש הרואים בכלום, או באחד מהם, לפחות, עוף: "והורדנום אלי ארץ כמו תוא אשר נגע אלי מרום והמריא". דב ירדן כותב: "נראה שפירש הנגיד כתוא מכמר — כעוף שנצוד במכמר וכן פירש אבן עזרא — כלומר, לדעתו של ירדן — תוא בעיני אבן עזרא הוא עוף"³. עד כאן דברי ירדן. ואשר לכוונתו של הנגיד בדבר התוא היא טעונה בירור נוסף וזהיר. לי נדמה שהנגיד התכוון במליצתו לזמן לבית אחד את התוא הטהור המפריס פרסה ואת המריא שגם הוא טהור, ומאחר שהדבר לא עלה בידו, הביא את מליצת איוב⁴ הטומנת בחובה את המריא. שזיהויו אף הוא מוטל בספק וטעון בירור.

נזכיר עוד פירוש אחד יוצא דופן והוא של הקראי אהרן בן יוסף הרופא (חי במאה השלש עשרה בחצי האי קרים, כתב פירוש חשוב על התורה "ספר המבחר"). הוא פירש את התוא לא כבעל חיים אלא (ציטוט): "ויש מפרשים שהוציאו מן תתאו (כמדבר ל"ד, ח) שהוא מלשון הגבלה וסימן, רצה לומר כמו שהמכמר פרוש על האדמה כן הם בראש כל חוצות"⁴...

חלוץ הזואולוגים היהודים בארץ ישראל, ישראל אהרני⁵ מבחין בין התוא שברשימת שבע החיות הטהורות⁶ ובין התוא שבספר ישעיהו. הראשון, כלומר התוא הוא Bubalus buselaphus ואילו התוא הוא Bison bonasus. הביוון הוא שורי-עז גדול וכביר הנראה כסמל לעוצמת-בראשית ועוז קדומים. גובהו מגיע

L. Lewysohn, Die Zoologie des Talmuds, 127 2

3 דיואן שמואל הנגיד שעה מני, 33 ובמקומות אחרים.

3א "בְּצֵת בְּרוֹם תְּמָרִיא תִּשְׁחַק לְסוֹס וְלִרְבֹּב" (ל"ט, יח).

4 החכם משה זיידל אמר בהסתייגות, כי יתכן שבפסוק "הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה הטאה" (ישעיהו ה' יח) — יתכן כי הקרי צריך להיות השוא כמו "רהיטנו ברותים" = ברושים (שיר השירים א', יז). — אמנם שוא = תוא אינו נראה.

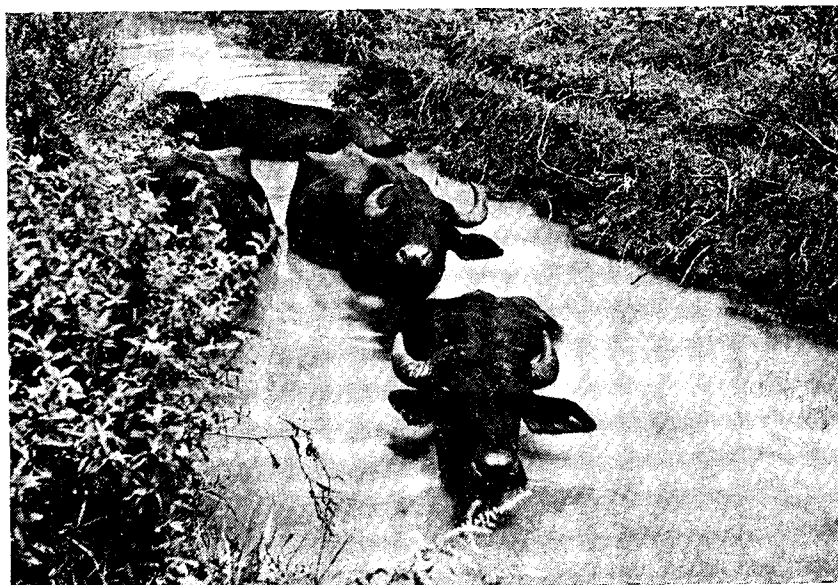
5 נפטר בשנת 1946.

6 דברים י"ד, ה.

[3]

התוא איננו עוף

ל-180 ס"מ, אורך גופו, כולל זנבו הקצר והעבה המסתיים בציצת שערות, 3.5 מטרים, משקלו של שור זה יגיע ל-750 ק"ג. איברי גופו — וביחוד רגליו הגבוהות בעלות הפרסות הגדולות — מוצקים ואיתנים. ראשו המשולש אינו גדול ביותר, אולם מצחו רחב וגבוה, צווארו קצר וכן קצרות גם קרניו, שלהן דמות תרמש, המרוחקות זו מזו בבסיסן והמחודדות בקצותיהן. חלקו הקדמי של הגוף עטוי צמר סמיך וצבעו חום-שחור. באזור הכתפים המגובן הופך הצמר רעמה עבותה ולסנטרו זקן מחודד. ביוון אירופי זה הנקרא בכמה וכמה לשונות בשם זופר היה שוכן יערות, בהם מצא את מזונו: עשב, עלוה, שורשים, פירות ואף קליפת עצים ושיחים. לפניו היה מצוי ברוב ארצות אירופה ובקדמת אסיה. עצמותיו נתגלו גם במערות בלבנון ובקרמל, אולם עם דלדול היערות הוא פחת והלך וכפי הנראה נעלם מאזורנו לפני דורות רבים. באירופה המשיך את קיומו ועוד בסוף המאה שעברה נמצאו ביערותיה כאלפים זוברים, רובם בפארק הביאלוביזי שעל גבול פולין—ברית המועצות, ומיעוטם ביערות קוקו. השלטונות שמרו על הזוברים שמירה מעולה ואסור היה איסור המור לצוד אותם. במלחמת האזרחים ברוסיה שבדורנו הקיץ הקץ על הזוברים שוכני היערות ההם ונשתמרו רק אלה שהועברו לפני כן לגני החיות ולשמורות הטבע. כיום אין זוברים הגדלים בר, אבל בבתי הגידול ובגני החיות נמצאים כמאתים פרטים, מהם כ-90 בפולין וכארבעים בשבדיה. היתרבותם של שורי-בר אלה איטית מאד.⁸

ג'אמוסים כחולה

- 7 עכשיו סופח לברית המועצות.
8 הנקבה ממליטה אחת לשלש שנים.

סוג הביזון כולל עוד מין אחד *Bison americanus* הקטן במקצת מהאירופי. לפני דורות לא מעטים שוטטו בפרריות שבאמריקה הצפונית מיליונות ביזונים⁹. עדרי הביזונים היו מעכבים את תנועת מסילות הברזל; המתישבים הלבנים נלחמו בהם בלי רחם, ביחוד ערבה לחיכם לשונו של הביזון והעור. הציידים היו כורתים את הלשון ופושטים את העור ואילו את שאר הגופה היו מפקירים לעופות ולחיות הביזונים מבשר גבלות. אלם בשני הדורות האחרונים החלו שלטונות ארצות הברית וקנדה לתת את דעתם לשרידי הביזונים והעבירום לפארקים ולגני חיות ומאז הולך מספרם וגדל, אמנם לאט, ועתה נשארו אולי כמה מאות מהם לפליטה. דעתו של אהרני נשארה דעת יחיד כמעט, ורק בודנהיימר הסכים לדעה זו. הרוב המכריע סובר, כי תוא ותאו חד הם, אולם בטיבו של התאו נחלקו הדעות.

ד"ר מנחם דור, בעל הלקסיקון הזואולוגי¹⁰ כותב בערך תאו בסוגרים: מריא, בופלו, כוי, ג'אמוס — אולם בדרך כלל סוברים כי התאו הוא הג'אמוס. בשנת 1930 מנה המפקד של הבקר בא"י כארבעת אלפים ראש, רובם הוברחו בימי מלחמת השחרור ועכשיו יש בגבולות ישראל מספר מצומצם בלבד. הג'אמוס שבארץ שוכן ביצות וניזון מצמחית הביצות; הוא הבופל שבהונגריה ורומניה, שהקלב שלו טעים, לא כן בשרו. עדרים קטנים של ג'אמוסים שרדו בידי הבידואים ממזרח לכנרת. הוא משמש קצת — ביחוד בהודו, מצרים ואירופה הדרומית — כבהמת עבודה. בישראל נמצאים בודדים בגני החיות.

מכיוון שאין לנו ידיעות על טיבו של התאו נצטרך לומר: הבוחר יבחר! ואשר לתוא — מסתבר, כי הוא התאו בחילוף סדר האותיות. הגזרון, שורשו תאה ומשקלו פעול כמו שאור, עבוט, צפו (בראשית ל"ו, יא) — אחד מבני אליפו התימני.

נלך בתר רובא ונצטרף אל אלה הסוברים כי תאו ותוא חד הם. ומי הוא התאו — זאת לא נדע...

9 יש אומרים 15 מיליונות ויש מגזימים ואומרים יותר מ-60 מיליונות!
10 1967.